

Diplomatie en informatie. De Habsburgse gezanten bij de vrede van Vervins (1598)

Laura MESOTTEN

Abstract

This contribution focuses on the peace of Vervins and the process of gathering information during the peace negotiations which hitherto has been neglected. The peace conference of Vervins took place in 1598 between Spain (Philip II) and France (Henry IV). A third significant party was Archduke Albert of Austria in whose name the Habsburg diplomats were sent. This Habsburg delegation consisted out of three diplomats: Jean Richardot, Jean-Baptiste de Tassis and Lodewijk Verreycken. During the conference, the diplomats had to inform Albrecht about every development and collect further intelligence about the political situation in France. Although the accumulation of information and the communication process were confronted with certain problems, the method of the diplomats in Vervins indicates the professionalization of diplomacy.¹

INLEIDING

Oorlog en vrede waren beide prominent aanwezig in de vroegmoderne periode. In historisch onderzoek ligt echter voornamelijk de nadruk op dit eerste aspect. Europa kende inderdaad meer vijandelijkheden dan ooit tevoren. Daarnaast vond er een grondige reorganisatie en schaalvergroting in de Europese legers plaats. Kortom, een militaire revolutie zette zich door.² Naast oorlog vormde echter ook vrede een wezenlijk kenmerk van de vroegmoderne samenleving. Gelijktijdig met de militaire revolutie voltrok zich een diplomatieke revolutie.³ Historici toonden aanvankelijk weinig interesse in deze vroegmoderne diplomatie. Ze bleven teruggrijpen naar *Renaissance Diplomacy* van Garrett Mattingly en *The Office of Ambassador in the Middle Ages* van Donald Queller.⁴ Het laatste decennium daarentegen vindt er steeds meer onderzoek plaats met Lucien Bély als voortrekker. Door de hernieuwde aan-

¹ Dit artikel is voortgevloeid uit de masterproef over de vrede van Vervins in het kader van het behalen van het masterdiploma geschiedenis. De auteur dankt haar promotor Prof. dr. Violet Soen en de anonieme reviewers van *Handelingen* voor hun hulpvolle commentaren.

² G. PARKER, 'The "Military Revolution," 1560-1660--a Myth?', *The Journal of Modern History*, 48 (1976), 196-214, *passim*. Over de start en de kenmerken van deze militaire revolutie vindt nog steeds veel discussie plaats onder historici. De term werd gelanceerd door Michael Roberts. Prominente figuren in het debat zijn naast Geoffrey Parker onder andere John Rigby Hale, Clifford Rogers en Jeremy Black.

³ L. BÉLY, 'Les Temps modernes (1515-1789)', in D. DE VILLEPIN red., *Histoire de la diplomatie française*, Parijs, 2005, 232.

⁴ G. MATTINGLY, *Renaissance diplomacy*, Londen, 1955, *passim*; D. QUELLER, *The Office of Ambassador in the Middle Ages*, New York, 1967, *passim*.

dacht voor diplomatie ontstaat er volgens hem een nieuwe visie op vroegmodern Europa.⁵

De ‘diplomatieke revolutie’ wordt hier in kaart gebracht door een studie van het vredeswerk van de Habsburgse diplomaten in Vervins. De Spaanse koning Filips II (1527-1598) en de Franse koning Hendrik IV (1553-1610) sloten na een aanslepende oorlog vrede in Vervins op 2 mei 1598. Daarnaast speelden ook Savoye, Engeland, de Verenigde Provinciën en paus Clemens VIII (1536-1605) een rol in het vredesproces. De vrede luidde een tijdelijke rustpauze in, in het lange conflict voor hegemonie in Europa. Hoewel het verdrag van Vervins minder bekend is dan het verdrag van Cateau-Cambrésis (1559) en het verdrag van de Pyreneeën (1659), zorgde het voor een belangrijk keerpunt in de strijd tussen de Franse monarchie en de Habsburgers. De historiografie verwaarloosde echter de vrede. Maar het vierhonderdjarige jubileum in 1998 belichtte het belang van het verdrag van Vervins.⁶ Opvallend is dat de nadruk in deze studies ligt op de rol van paus Clemens VIII en zijn gezanten. Bijgevolg besteden historici minder aandacht aan de Franse en Habsburgse diplomaten. Deze diplomaten verrichtten echter belangrijk werk en het is interessant om de onderhandelingen te benaderen vanuit hun perspectief. Met name de Habsburgse diplomaten vormen het uitgangspunt van deze bijdrage.

De Habsburgse delegatie in Vervins bestond uit Jean Richardot (1540-1609), Jean-Baptiste de Tassis (1530-1610) en Lodewijk Verreycken (1552-1621). Zij vertegenwoordigden Filips II maar werden gezonden in naam van Aartshertog Albrecht van Oostenrijk (1559-1621). De correspondentie tussen Albrecht en zijn diplomaten laat een gedetailleerde reconstructie van de diplomatieke missie toe.⁷ Een focus op de dagelijkse activiteiten van Richardot, Tassis en Verreycken biedt een inzicht in de werking van de diplomatie. Informatievergaring en heldere communicatie zijn hier een belangrijk onderdeel van. Het communicatieproces kende echter nog verschillende problemen. De Habsburgse delegatie trachtte deze complicaties te overwinnen opdat ze hun gewonnen informatie konden overbrengen aan Albrecht. Voor het vergaren van deze kennis schakelden ze informanten en spionnen in. Oude diplomatieke gebruiken bleven dus van kracht in Vervins. Anderzijds blijkt uit de onderhandelingen een evolutie naar een professionele praktijk.

⁵ L. BÉLY, ‘La paix, dynamique de l’Europe moderne: l’exemple de Westphalie’, in L. BÉLY, *L’art de la paix en Europe. Naissance de la diplomatie moderne XVIe-XVIIIe siècle*, Parijs, 2007, 239-258.

⁶ In 1998 organiseerde men twee congressen over de vrede van Vervins die uitmondden in de publicatie van twee bundels: C. VIDAL en F. PILLEBOUE red., *La paix de Vervins 1598*, Aisne, 1998, *passim*; J.F. LABOURDETTE, J.P. POUSSOU en M.C. VIGNAL red., *La traité de Vervins*, Parijs, 2000, *passim*.

⁷ Briefwisseling met Jean Richardot, hoofdvoorzitter van de Geheime Raad, en met Johannes-Baptista de Tassis over de onderhandelingen voor het verdrag van Vervins, met bijlagen, januari-maart 1598: BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief (vanaf nu ARA), *Audiëntie*, nr. 429/1A; Briefwisseling met Jean Richardot, hoofdvoorzitter van de Geheime Raad, en met Johannes-Baptista de Tassis over de onderhandelingen voor het verdrag van Vervins, met bijlagen, maart-juni 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1B.

DIPLOMATIE ALS PROFESSIONELE PRAKTIJK

In de zestiende eeuw evolueerde de vredehandel tot een zelfstandige praktijk met eigen wetmatigheden. Deze ontwikkeling voltrok zich als gevolg van de toename van het aantal oorlogen en van de militaire mobilisering. Bijgevolg verhoogde de waakzaamheid van de verschillende Europese grootmachten en dat uitte zich in een stijging van de internationale allianties. Deze gebeurtenissen mondden uit in het ontstaan van nieuwe diplomatieke technieken en instellingen.⁸ Daarnaast ontplooidde zich een reeks van algemeen aanvaarde regels die de positie en status van diplomaten definieerden en beschermden.⁹ Zodoende ontstond er op het einde van de zestiende eeuw een onderscheid tussen een buitengewone ambassadeur en een residentiële ambassadeur.¹⁰

Het groeiende belang van de diplomatie blijkt eveneens uit de toenemende literaire aandacht voor het fenomeen van onderhandelen. De eerste theoretische traktaten over de ideale ambassadeur verschenen. Tussen de vrede van Westfalen (1648) en de vrede van Rijswijck (1698) alleen al werden er bijna 150 geschreven.¹¹ Deze traktaten gaven geen praktische handleiding over de kunst van de diplomatie maar ze behandelden eerder morele kwesties en juridische vraagstukken zoals problemen met privileges en immuniteit. Vaak bevatten ze eveneens raadgevingen van de auteurs, geput uit hun eigen ervaringen. De twee invloedrijkste traktaten van de zeventiende eeuw fungeerden als handleiding voor toekomstige diplomaten. Don Juan Antonio de Vera Zúñiga y Figueroa (1583-1658) schreef in 1620 het traktaat *El Embajador*. De Franse uitgave van 1642 bleef tot 1681 het meest gerespecteerde traktaat over diplomatie.¹² Daarna kreeg het concurrentie van *L'Ambassadeur et ses fonctions* van Abraham de Wicquefort (1598-1682).¹³

Door deze professionalisering van de diplomatie voelden diplomaten zich steeds meer leden van een aparte professionele groep met eigen tradities en standaarden. Van een officiële opleiding tot diplomaat was echter geen sprake.¹⁴ Nochtans kunnen de Habsburgse diplomaten Richardot, Tassis en Verreycken beschouwd worden als professionele onderhandelaars. Ze genoten een goede vooropleiding: Richardot als jurist en Tassis als organisator van de

⁸ R. LESAFFER, *Europa: een zoektocht naar vrede? 1453-1763 en 1945-1997*, Leuven, 1999, 50-53.

⁹ M.S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy, 1450-1919*, Harlow, 1993, 1-3.

¹⁰ De buitengewone ambassadeur vertegenwoordigde de soeverein in belangrijke dynastieke ceremonies. De residentiële ambassadeur zorgde voor blijvende relaties tussen staten en een informatiestroom. Later kreeg hij meer complexe en uitgebreide taken. D. FRIGO, 'Prudence and Experience: Ambassadors and Political Culture in Early Modern Italy', *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 38 (2008), 17.

¹¹ P. VAN KEMSEKE, 'Inleiding: Diplomatie: een kwestie van cultuur', in P. VAN KEMSEKE red., *Diplomatieke cultuur*, Leuven, 2000, 21.

¹² J.A. DE VERA ZÚÑIGA Y FIGUEROA, *Le parfait ambassadeur, Divisé en Trois Parties*, N. LANCELOT red. en vert., Leiden, 1642, *passim*.

¹³ A. DE WICQUEFORT, *L'Ambassadeur et ses fonctions*, 2 dln., Den Haag, 1681, *passim*.

¹⁴ VAN KEMSEKE, 'Inleiding: Diplomatie: een kwestie van cultuur', 22-23.

Nederlandse post. Beiden konden eveneens terugvallen op ervaringen opgedaan tijdens hun vorige diplomatieke zendingen. Tassis had zelfs al opgetreden als ambassadeur in Frankrijk, waardoor hij de Franse politieke situatie kende.¹⁵ Voor Verreycken gold Vervins eerder als opleiding. Als assistent stond hij Richardot en Tassis bij.

Ook al verwierf het diplomatieke werk geleidelijk aan een professioneel statuut, toch bleef het geconfronteerd met een aantal problemen. Allereerst wanstouwen Europese staatshoofden diplomaten en beschouwden hen als potentiële spionnen. Bijgevolg hadden diplomaten nood aan bescherming. Ze genoten van immuniteit en kregen vrijgeleiden die hen beschermden tegen iedere aanval.¹⁶ Als garantie op veiligheid ontvingen de Habsburgse diplomaten paspoorten van Hendrik IV op 11 januari 1598: de verschillende Franse gezagdragers dienden hen vrij te laten passeren, overnachten en terugkeren. Dit gold ook voor hun gevolg en bagage.¹⁷

In Vervins was deze nood aan een veiligere doortocht nog drukkender aangezien de oorlogssituatie van kracht bleef. Spanje en Frankrijk sloten namelijk geen wapenstilstand. Gelijktijdig met de onderhandelingen zetten de vijandelijkheden zich verder. Wel werd Vervins neutraal gebied. Op vier plaatsen rond de stad staakten Spanje en Frankrijk de vijandelijkheden.¹⁸ De vrede van Vervins toonde dus aan dat gesprekken ook zonder wapenstilstand konden starten. Toch bleven tijdgenoten discussiëren over het belang van een staakt-het-vuren. Zo beschouwde de Italiaanse jurist Alberico Gentili (1552-1608) het stoppen van de vijandelijkheden als een eerste stap tot onderhandelingen maar niet als een noodzakelijke voorwaarde.¹⁹ De Franse onderhandelars tijdens de vrede van Westfalen (1648) dachten hier anders over. Een wapenstilstand creëerde een rustige en veilige situatie, wat een voedingsbodem vormde

¹⁵ Er zijn verschillende studies gewijd aan Richardot en Tassis. Enkele voorbeelden: V. BRANTS, 'Un ministre belge au XVIIe siècle: Jean Richardot, chef-président du conseil privé des Pays-Bas 1597-1609', *Bulletins de l'Académie royale de Belgique*, 8 (1901), 831-914, *passim*; J. VANHOUTTE, 'Van robins tot très grands nobles': carrièrepianing en huwelijksstrategie bij het geslacht Richardot in de Zuidelijke Nederlanden (1540-1701)', in G. MARNEF en R. VERMEIR red., *Adel en macht: politiek, cultuur, economie*, Maastricht, 2004, 17-55, *passim*; J. CHIFFLET, *Les marques d'honneur de la maison de Tassis*, Antwerpen, 1645, *passim*; B. DELÉPINNE, 'De internationale post in België ten tijde van de grootmeesters der posterijen van de familie Tassis', in *Een Europese post ten tijde van de Grootmeesters der Posterijen van de familie de la Tour et Tassis (Turn en Taxis) – Museum van Posterijen en van Telecommunicatie*, Brussel, 1978, 18-37, *passim*.

¹⁶ T. HAMPTON, *Fictions of Embassy. Literature and Diplomacy in Early Modern Europe*, Ithaca en Londen, 2009, 11; BÉLY, 'Introduction', in *L'art de la paix en Europe*, 17.

¹⁷ Paspoort gestuurd door de koning van Frankrijk aan de diplomaten van Albrecht die naar Vervins komen, 11 januari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 1.

¹⁸ Brieven aan de gouverneurs van de grensgebieden in Frankrijk en de Nederlanden, 10 februari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 22-28.

¹⁹ A. GENTILI, *De Jure Belli Libri Tres (1612)*, J.C. ROLFE vert. (The classics of international law, 16), New York, 1933, *passim*.

voor vruchtbare gesprekken. Bovendien zorgde het voor een makkelijke en logische overgang van oorlog naar vrede.²⁰

Naast de moeilijkheden in verband met veiligheid kende de diplomatie een tweede probleem: een gebrek aan financieel krediet. Diplomaten werden slecht en onregelmatig betaald, waardoor ze vaak een beroep deden op hun eigen fortuin, met als gevolg dat sommigen in armoede eindigden.²¹ Dit geldtekort trof ook Richardot, Tassis en Verreycken. In hun correspondentie met Albrecht kwam dit herhaaldelijk aan bod. Zo vroegen ze meer geld om een Schotse spion in dienst te nemen; zelf konden ze hem niet meer betalen want "nous n'y avons nul credit".²² Verreycken herhaalde dit geldtekort in een latere brief.²³ Ondanks de problemen in verband met financiën en veiligheid verkreeg het vredescongres in Vervins een professioneel karakter. Dat blijkt uit het verloop van de onderhandelingen en het optreden van Richardot, Tassis en Verreycken.

DE ONDERHANDELINGEN IN VERVINS

De eigenlijke onderhandelingen in Vervins gingen pas van start nadat er een aantal aanzetten tot vredesgesprekken hadden plaatsgevonden. Paus Clemens VIII trad hierbij op als bemiddelaar. In 1595 zond hij gezanten naar Filips II en Hendrik IV. Geen van beiden toonden echter de wil om onderhandelingen te starten.²⁴ Naast de paus spande ook de nieuwe landvoogd van de Nederlanden, Albrecht van Oostenrijk, zich in voor vrede. Hij beseftte dat Spanje financieel uitgeput was; een verzoening met Frankrijk werd daarom noodzakelijk. In het voorjaar van 1596 contacteerde Albrecht Hendrik IV, die hem de garantie gaf dat het sluiten van vrede mogelijk was. Ook de paus bleef zich inspannen voor vrede. Begin 1597 stuurde hij de gezant Bonaventura Secusi da Caltagirone, minister-generaal van de Franciscanen, naar Brussel en vervolgens naar Parijs. De Spaanse inname van Amiens verstoorde echter zijn missie. Bovendien lagen de standpunten van Spanje en Frankrijk nog te ver uit elkaar. Uiteindelijk vond in oktober 1597 in de buurt van Atrecht een eerste onderhoud plaats tussen de Franse staatssecretaris Nicolas de Neufville (1543-

²⁰ K. COLGROVE, 'Diplomatic Procedure Preliminary to the Congress of Westphalia', *The American Journal of International Law*, 13 (1919), 474.

²¹ VAN KEMSEKE, 'Inleiding: Diplomatie: een kwestie van cultuur', 23.

²² Brief van Richardot, Tassis en Verreycken aan Albrecht, 31 maart 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 20.

²³ 'Je Audiencier me tiendray prest, seulement la supplier tres humblement me faire donner quelque argent pour ce que de celuy que icy eu ne me reste une seule maille [...]'. Brief van Richardot, Tassis en Verreycken aan Albrecht, 28 mei 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 304.

²⁴ A. BORROMEO, 'Clemens VIII, la diplomatie pontificale et la paix de Vervins', in *La traité de Vervins*, 326-330.

1617), heer van Villeroy, en Richardot. De twee grootste obstakels vormden Calais en de betrekking van Savoye bij een eventuele vrede.

Op 9 februari 1598 gingen de effectieve vredesonderhandelingen in Vervins van start. Aan Spaanse zijde was het niet zozeer Filips II die de onderhandelingen leidde maar wel Albrecht van Oostenrijk. Het was Albrecht die instructies gaf aan de Habsburgse delegatie. Daarnaast woonde een vertegenwoordiger van de Spaanse bondgenoot Savoye de gesprekken bij, namelijk ambassadeur Gaspard van Genève (1549-1619), markies van Lullin. Hiertegenover stond Frankrijk met als afgevaardigden Pomponne de Bellièvre (1529-1605) en Nicolas Brûlart de Sillery (1544-1624). De pauselijke legaat Alexander de Medici (1535-1605) en de nuntius Attilio Amalteo (1550-1633) traden op als bemiddelaars.

De Franse bondgenoten, Engeland en de Verenigde Provinciën, weigerden deel te nemen aan het vredescongres. Nochtans was dit, naast het terugkrijgen van de door Spanje veroverde gebieden, de voornaamste doelstelling van de Franse diplomaten.²⁵ In de historiografie is er veel discussie over het feit dat Hendrik IV uiteindelijk zijn bondgenoten in de steek liet. Het idee van een vertrouwensbreuk moet echter genuanceerd worden aangezien Frankrijk en Engeland nooit een goede relatie onderhielden. Daarnaast verschilden hun belangen, wat een gezamenlijk akkoord uitsloot. Bovendien verklaarde de aanwezigheid van de Heilige Stoel al voldoende de afwezigheid van Engeland. Het was voor Clemens VIII onaanvaardbaar om met protestantse landen te onderhandelen. Daarenboven kon Filips II onmogelijk een deelname van de Verenigde Provinciën toestaan want dat zou betekenen dat Spanje hun onafhankelijkheid erkende.²⁶

Zowel de Habsburgse als de Franse diplomaten kregen specifieke instructies mee van hun vorsten. Er zijn echter verschillen op te merken. Hendrik IV zag de instructies meer als een *mémoire*. Bellièvre en Sillery hadden namelijk al veel ervaring en bovendien waren ze allebei aanwezig bij de vooronderhandelingen. Toch moesten ze bij elke wijziging de koning zijn toestemming vragen, waardoor Hendrik IV de controle over de onderhandelingen behield. Ze zochten dan ook "Le roy, par l'instruction, nous lie".²⁷ Hendrik IV benadrukte in de instructies eveneens zijn autoriteit op de Franse troon.²⁸ Filips II erkende hem namelijk nog niet officieel als koning van Frankrijk. Hij noemde Hendrik

²⁵ B. HAAN, 'La dernière paix catholique européenne: édition et présentation du traité de Vervins (2 mai 1598)', in *La paix de Vervins 1598*, 45.

²⁶ J.P. POUSSOU, 'La politique extérieure d'Elisabeth lère et la paix de Vervins', in *La traité de Vervins*, 248-249.

²⁷ A.E. IMHOF, *Der Friede von Vervins 1598*, Aarau, 1966, 139-140.

²⁸ '[...] de l'heritage a nous [escheué] par droite et legitime succession de Roys nos precedeurs d'heureuse mémoire [...]' Volmacht aan de Franse diplomaten, 27 januari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 7.

IV tot aan zijn dood 'prins van Béarn'.²⁹ Uit de correspondentie blijkt dat Albrecht Hendrik IV wel als koning van Frankrijk aanvaardde. De Habsburgse diplomaten moesten hem de titel van *roi très chrétien* toekennen.³⁰

De Spaanse instructies regelden de mogelijke problemen die zich konden voordoen. De voorschriften van Albrecht bestonden uit vijf grote onderdelen maar de diplomaten dienden zich niet heel strikt te houden aan deze vooraf bepaalde lijnen en konden eigen initiatieven nemen.³¹ Ze genoten dus meer vrijheid dan de Franse diplomaten.³² Toch moest Filips II alle besluiten confirmeren, ratificeren en goedkeuren. Herhaaldelijk beklemtoonden de diplomaten dan ook hun gehoorzaamheid.³³ Albrecht ging echter akkoord met al hun voorstellen en voegde er nauwelijks iets aan toe.³⁴ Hij droeg hen meermaals op hun goede werk verder te zetten.³⁵

Na drie maanden van intensief onderhandelen, sloten Filips II en Hendrik IV het verdrag van Vervins op 2 mei 1598. De voornaamste consequentie was de teruggave van de veroverde Franse gebieden door Spanje. Hierdoor wordt de vrede van Vervins traditioneel beschouwd als baken van de Spaanse neergang en de Franse opkomst. De oudere historiografie getuigt echter van een positievere voorstelling van het verdrag voor Spanje. Robert Fruin stelde dat Filips II geen verovering van Franse gebieden had beoogd. Filips II wilde gewoon vermijden dat een protestant koning van Frankrijk werd. Hierin slaagde hij aangezien Hendrik IV zich bekeerde tot het katholicisme. Bijgevolg verdween de motivering voor oorlog en dus was het behoud van de ingenomen gebieden schandelijk.³⁶ Daarnaast meende Arthur Imhof dat Vervins geen echte nederlaag betekende. Spanje haalde immers ook voordelen uit de

²⁹ A. CABEZA, 'La diplomatie espagnole en Italie devant la paix de Vervins', in *La traité de Vervins*, 286.

³⁰ Volmacht en autorisatie voor de diplomaten van Albrecht, 30 januari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 2-5.

³¹ Het eerste deel van de instructies behandelde de ceremoniële aspecten, het tweede betrof de instructies in verband met Frankrijk, het derde en vierde onderdeel omvatten de mogelijke onderhandelingen met de afgevaardigden van Engeland en van Holland, Zeeland en andere opstandige provincies. In het slotstuk uitte Albrecht zijn vertrouwen in Richardot, Tassis en Verreycken en gaf voorschriften voor hun gedrag.

³² '[...] nous vous laissons la liberté et autorité d'y changer et alterer ce que jugerez convenir [...]' Instructies van Albrecht aan de diplomaten, 30 januari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 22.

³³ Enkele voorbeelden: '[...] qui ne sommes au monde que pour vivre et mourir pour le service de nos princes [...]' Brief van Richardot, Tassis en Verreycken aan Albrecht, 17 februari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 72; '[...] que nous n'y mettrons rien qui soit contraire à nos instructions ou qui luy puisse donner degoust [...]' Brief van Richardot, Tassis en Verreycken aan Albrecht, 5 maart 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 126.

³⁴ Soms vroeg hij hen wel om meer uitleg te geven als iets niet duidelijk was: '[...] nous trouvons que vous ne vous estes assez explicquer, ne nous vous avons bien entendus, ce qui estoit mal à comprendre [...]' Brief van Albrecht aan Richardot, Tassis en Verreycken, 14 maart 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 160.

³⁵ Om maar enkele voorbeelden te geven: '[...] nous trouvons qu'avez tres bien commencé [...]' Brief van Albrecht aan Richardot, Tassis en Verreycken, 14 februari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 37; '*Les deux points fondamentaux sur lesquels avez commencé de bastir votre traite me plaisent bien et sera le vray chemin de passer [...]*' Brief van Albrecht aan Richardot, Tassis en Verreycken, 16 februari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 55.

³⁶ R. FRUIN, *Tien jaren uit den Tachtigjarigen Oorlog. 1588-1598*, Den Haag, 1899, 374.

vrede zoals het begin van de internationale isolatie van de Verenigde Provinciën. Richardot omschreef het verdrag dan ook als opportuun.³⁷ Bovendien was het verdrag van Vervins een herbevestiging van het verdrag van Cateau-Cambrésis, wat Spanje de mogelijkheid bood tot herstel.³⁸ Geoffrey Parker en Jean Houssiau nuanceren echter deze stelling. Zo leverde Vervins een andere winnaar op, Frankrijk in plaats van Spanje.³⁹ Vervins greep dus terug naar een aantal bepalingen van Cateau-Cambrésis maar niet naar het verdrag op zich.⁴⁰

Het vredesproces werd afgesloten met de publieke afkondiging van het verdrag. Op 31 mei 1598 gaf Hendrik IV het bevel aan zijn gouverneurs om de vrede in het hele koninkrijk af te kondigen.⁴¹ Bovendien verschenen er gelegenhedsdrukken met de condities en artikelen van de vrede.⁴² Terwijl de publicatie in Frankrijk gebeurde op 7 juni, volgde Spanje pas op 9 september.⁴³ In de Nederlanden daarentegen voltrok de publicatie zich eveneens op 7 juni.⁴⁴ De inwoners ervoeren de vrede als een mirakel. Zelfs toen de onderhandelingen startten, geloofden ze niet in het bereiken van een akkoord. Dit blijkt onder meer uit het dagboek van Jehan Patte, een inwoner van Amiens:

[...] le peuple desiroit fort de voir la fin de laditte assemblee, et on avoit bien peur qu'il ne se fict aucunes choses. Mais, Dieu mercy, quand ce vint au commencement dudict mois, ce qui fut cause que on eust bonne esperance de ladite paix. Toutesfois, nonobstant que le bruit fut qu'elle estoit accordée, on ne le pouvoit croire, craindant la faute jusques à tant qu'elle fut publiée.⁴⁵

Diplomatie was misschien wel een zaak geworden van professionelen, ook het volk voelde er zich nauw bij betrokken. Oorlog en vrede treffen namelijk alle lagen van de bevolking.

³⁷ IMHOF, *Der Friede von Vervins 1598*, 274-275.

³⁸ A. MALET, *Histoire moderne (1498-1715), classe de seconde*, Parijs, 1911, *passim*; J. MICHELET, *Renaissance et Réforme, Histoire de France au XVIe siècle*, Parijs, 1982, 791; L. BELY, 'La paix: fille de Dieu ou fille d'Enfer', in *L'art de la paix en Europe*, 112.

³⁹ G. PARKER, *Philip II*, Boston en Toronto, 1978, 195; J. HOUSSIAU, 'Les Ambassadeurs des Pays-Bas à Vervins: prémices d'une diplomatie 'belge'?', in *La traité de Vervins*, 267.

⁴⁰ K. MALETTKE, 'Le traité de Vervins et ses conséquences pour l'Empereur et pour l'Empire', in *La traité de Vervins*, 498.

⁴¹ R. BAURY, 'Célébration de la paix de Vervins et propagande royale', in *La traité de Vervins*, 348-355.

⁴² *Les articles et conditions de la paix et perpetuelle alliance contractée entre Tres-hauts & Tres-puissans Princes, Philippe par la grace de Dieu Roy Catholique des Espagnes &c. & Henry quatriesme de ce Nom par la mesme grace Roy Tres-Chrestien de France, l'An 1598*, Parijs, 1598.

⁴³ I.A.A. THOMPSON, 'L'audit de la guerre et de la paix: avant et après Vervins', in *La traité de Vervins*, 391.

⁴⁴ *Copie des lettres envoyées de son alteze en Arras pour la publication de la Paix le 7. de Juin 1598*, Atrecht, 1598.

⁴⁵ J. PATTE, *Journal historique de Jehan Patte, bourgeois d'Amiens (1587-1617)*, J. GARNIER ed., Amiens, 1863, 130. Geciteerd in BAURY, 'Célébration de la paix de Vervins et propagande royale', 347.

COMMUNICATIE

Gedurende de onderhandelingen dienden diplomaten hun koning van alle ontwikkelingen op de hoogte te houden. Bijgevolg lichtten de Habsburgse diplomaten Albrecht voortdurend in over de stand van zaken.⁴⁶ Hieruit volgt dat ze zo goed als dagelijks gebruik maakten van de postdienst. Als alles vlot verliep, bereikten hun brieven na ongeveer anderhalve dag hun bestemming. Dit internationaal postwezen kwam tot stand in het midden van de vijftiende eeuw door het initiatief van de Duitse keizer Frederik III (1415-1493). Frederik III stimuleerde deze ontwikkeling opdat de vorsten met elkaar in briefwisseling konden blijven tijdens hun strijd tegen de Turken na de val van Constantinopel in 1453. Vanaf 1460 schakelde hij de familie Tassis in om zijn postverbindingen tot stand te brengen.⁴⁷

Vaak verwijzen historici naar het initiatief van de familie Tassis als verklaring waarom een geregelde postverbinding tot stand kwam op het einde van de vijftiende eeuw. Ze dienen echter meer rekening te houden met het belang van de historische context. Enerzijds kwam er een nieuwe politieke structuur. Onder de Habsburgers groeide een wereldrijk, wat de organisatie van een efficiënt postverkeer op grote schaal mogelijk en noodzakelijk maakte. Anderzijds kende de transcontinentale economie een opbloei. Deze economische groei stelde eisen op vlak van technologie en organisatie. Het ontstaan van internationale transportfirma's, nieuwe scheepstypes en het postverkeer vulde deze behoeften. De familie Tassis dankt zijn succes dus aan de specifieke context. Zij ontwikkelden niet alleen het juiste concept maar kwamen er eveneens mee tevoorschijn op het juiste moment en op de juiste plaats.⁴⁸

Diplomaten waren afhankelijk van dit postsysteem. De tijdige of vertraagde aankomst van hun brieven baarde hen voortdurend zorgen. Vertragingen van de post beïnvloedden namelijk de onderhandelingen aangezien diplomaten vaak niet verder konden gaan zonder koninklijke goedkeuring. Verschillende

⁴⁶ De diplomaten zelf benadrukten dit: '*Notre dernière depesche qui partyt vendredy matin aura plainement informé votre Albrecht de l'estat de ceste negociation [...]'* Brief van Richardot, Tassis en Verreycken aan Albrecht, 16 februari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 59. Maar ook Albrecht vond dat ze hem zeer goed inlichtten: '*[...] j'ay recue trois lettres [...] contenant un long discours de tout ce qu'avez passé avec les Deputez du Roy de France, le Legat et le père général des cordeliers, prudemment et discrettement procedé en toute ceste negociation et que j'auray à plaisir que y continuez selon la confidence que j'ay de vous [...]'* Brief van Albrecht aan Richardot, Tassis en Verreycken, 16 februari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 54.

⁴⁷ Aan het belang van de familie Tassis voor het postwezen zijn al verschillende studies gewijd. Enkele voorbeelden: M. DALLMEIER, 'Il casato principesco dei Thurn und Taxis e le poste in Europa (1490-1806)' in *Le Poste dei Tasso, un'impresa in Europa*, Bergamo, 1984, 2-12, *passim*; M. DALLMEIER en E. PROBST red., *500 Jahre Post. Thurn und Taxis. Ausstellung anlässlich der 500jährigen Wiederkehr der Anfänge der Post in Mitteleuropa 1490-1990*, Regensburg, 1990, *passim*; W. BEHRINGER, *Thurn und Taxis. Die Geschichte ihrer Post und ihrer Unternehmen*, München, 1990, *passim*.

⁴⁸ E. AERTS, 'Het ontstaan van de post. Persoonlijke creativiteit of structureel gegeven?', in L. JANSSENS en M. MEURRENS red., *De post van Thurn und Taxis/La poste des Tour et Tassis 1498-1794*, Brussel, 1992, 9-10.

factoren, zoals klimaat en oorlog, veroorzaakten dit oponthoud. Bovendien gingen brieven soms verloren of werden ze onderschept. Koeriers verkeerden dus vaak in gevaar op de weg; zelfs een moord was niet uitgesloten.⁴⁹

De postproblemen hadden soms ook een voordeel, in die zin dat diplomaten het als excuus voor bewuste vertragingen konden gebruiken. Toen Martingo, een afgevaardigde van de hertog van Savoye, namelijk argwaan koesterde omdat de markies van Lullin nog steeds niet gearriveerd was, zeiden de Habsburgse gezanten hem dat zijn paspoort misschien onderweg verloren was gegaan. Ze wisten echter dat dit niet het geval was; Albrecht wenste het goede verloop van de onderhandelingen niet te verstoren door de deelname van Savoye.⁵⁰

Uiteraard streefden de diplomaten in Vervins er toch voornamelijk naar om hun correspondentie meer zekerheid te bieden. Voornamelijk Tassis was zeer vertrouwd met het postwezen aangezien hij uit de familie stamde die belangrijke vernieuwingen inzake het postwezen introduceerde. Samen met Richardot en Verreycken paste hij verschillende maatregelen toe. Allereerst beschikten de Habsburgse diplomaten over hun eigen koeriers, zodat ze niet moesten terugvallen op de gewone postdienst. Daarnaast zonden ze één brief verschillende keren. Bijvoorbeeld toen op 13 februari 1598 niet werd vergaderd, aangezien Bellièvre ziek was, gebruikten Richardot, Tassis en Verreycken deze gelegenheid om een duplicaat van hun vorige brieven te maken en op te sturen naar Albrecht.⁵¹ Ten slotte hanteerden ze soms een codetaal voor brieven met gevoelige informatie.⁵² Voornamelijk de brieven die van Spanje kwamen, waren gecodeerd.⁵³

Het gebruik van codes is even oud als de diplomatie zelf. In de nieuwe tijd boden simpele codes echter niet meer voldoende bescherming. Koeriers waren misschien wel betrouwbaar maar ze konden altijd beroofd worden.⁵⁴ Bijgevolg werd de codetaal steeds ingewikkelder en schakelde men specialisten in voor de ontcijfering.⁵⁵ De Spaanse staatssecretaris Miguel Perez Almazan (?-1514) introduceerde ten tijde van de katholieke koningen Ferdinand (1452-

⁴⁹ J.M. RIBERA, *Diplomatie et espionage. Les ambassadeurs du roi de France auprès de Philippe II, du traité du Cateau-Cambrésis (1559) à la mort de Henri III (1589)*, Parijs, 2007, 257-261; J.B. ALLEN, *Post and Courier Service in the Diplomacy of Early Modern Europe* (International Archives of the History of Ideas, Series Minor 3), Den Haag, 1972, 31-40.

⁵⁰ Brief van Richardot, Tassis en Verreycken aan Albrecht, 21 februari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 74.

⁵¹ Brief van Richardot, Tassis en Verreycken aan Albrecht, 13 februari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 53.

⁵² IMHOF, *Der Friede von Vervins 1598*, 144.

⁵³ Ontcijfering van de brief van Filips II uit Madrid, 28 december 1597: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 140-145; Ontcijfering van de brief van Don Mendo de Ledesma aan Albrecht uit Nantes, 23 februari 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 168-170; Brief van Albrecht aan Richardot, Tassis en Verreycken, 14 maart 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 160.

⁵⁴ DE VERA ZÚÑIGA Y FIGUEROA, *Le parfait ambassadeur*, 400.

⁵⁵ THOMPSON en PADOVER, *La diplomatie secrète*, 244-248.

1516) en Isabella (1451-1504) de Spaanse code. Zelfs de Spaanse secretarissen konden deze Spaanse codes vaak niet ontcijferen. Derhalve opteerde Spanje in 1504 voor makkelijkere symbolen, maar toch behield het Spaanse geheimschrift zijn subtiliteit.⁵⁶

SPIONAGE

De Habsburgse diplomaten trachtten duidelijk de communicatieproblemen te overwinnen zodat ze hun informatie veilig konden overbrengen. Deze inlichtingen verkregen ze voornamelijk dankzij de inschakeling van spionnen. Spanje wenste namelijk goed geïnformeerd te zijn over Frankrijks intenties.⁵⁷ Eigen observaties vulden Richardot, Tassis en Verreycken aan met de uitbouw van een netwerk van informanten.⁵⁸ De opdracht van een renaissance-diplomaat bestond namelijk uit politieke geheimen bemachtigen, de ambitie en plannen van naburige staten opsporen en economische vernieuwingen rapporteren. Diplomaten kunnen worden beschouwd als 'fatsoenlijke spionnen'. Zo stelde de Engelse diplomaat Sir Henry Wotton (1568-1639): "an ambassador is an honest man sent abroad to lie for the good of his country."⁵⁹ In de vroegmoderne periode waren spionage en andere clandestiene middelen immers toegestaan, aangezien ze nuttige kennis opleverden.⁶⁰ De tweede helft van de zestiende eeuw staat dan ook bekend als het gouden tijdperk van de spionage. Types van spionnen waren net zoals hun motieven verschillend en complex.⁶¹

In Vervins schakelde Richardot een Schotse handelaar in wiens naam niet wordt vermeld. Namen van spionnen zijn immers zelden bekend. Deze geheimhouding bewijst de efficiëntie van een diplomaat. Wel is bekend dat spionnen vaak handelaars waren. Hun voordeel was dat ze vrienden en connecties hadden in heel Europa. Daarenboven reisden ze zonder al te veel formaliteiten van het ene land naar het andere, zelfs in tijden van oorlog.⁶² De Schotse spion verplaatste zich bijvoorbeeld zonder problemen tussen Frankrijk en Holland. Zijn motief om op te treden als spion voor Spanje was van reli-

⁵⁶ J.P. DEVOS, *Les chiffres de Philippe II (1555-1598) et du Despacho universal durant le XVIIe siècle*, Brussel, 1950, 61-63.

⁵⁷ C.J. CARNICER GARCIA en J. MARCOS RIVAS, *Espías de Felipe II, Los secretos del Imperio español*, Madrid, 2005, 31; B. HAAN, 'L'incident systématique: l'action diplomatique des ambassadeurs espagnols en France au début des guerres de Religion', in L. BÉLY en G. POUMARÈDE red., *L'incident diplomatique*, Parijs, 2010, 67-80.

⁵⁸ MATTINGLY, *Renaissance Diplomacy*, 212-213; K. HAMILTON en R. LANGHORNE, *The practice of diplomacy: its evolution, theory and administration*, Londen, 1995, 61-62.

⁵⁹ VAN KEMSEKE, 'Inleiding: Diplomatie: een kwestie van cultuur', 14-15.

⁶⁰ FRIGO, 'Prudence and Experience: Ambassadors and Political Culture in Early Modern Italy', 26.

⁶¹ Carnicer maakt bijvoorbeeld een onderscheid tussen agenten, correspondenten, instrumenten/occasionele spionnen, gevangen en contactpersonen. CARNICER GARCIA en MARCOS RIVAS, *Espías de Felipe II, Los secretos del Imperio español*, 303-305.

⁶² M.A. ECHEVARRIA BACIGALUPE, 'Espionnage à la cour de Bruxelles', in *Albert et Isabelle 1598-162: Essays*, Brussel, 1998, 93-94.

gieuze aard. De Schot was namelijk katholiek en hij trachtte zijn geweten tot rust te brengen door zijn diensten aan te bieden aan Filips II.

De Schotse spion verschaftte veel nuttige informatie aan Richardot. Zo berichtte hij over een list tegen de gouverneur van de citadel van Antwerpen, Don Augustin Messia. Deze onderhandelde met een Engelsman, George Nicolson, over de inname van Breda. Maar diezelfde Nicolson beoogde de citadel van Antwerpen te veroveren voor stadhouder Maurits van Oranje (1567-1625). 200 à 300 manschappen zouden hem vergezellen terwijl anderen, verkleed als vrouwen met dolken en pistolen onder hun kleed, zich schuil hielden in huizen in de buurt van de citadel. Zo konden ze onverwacht de bewakers uitschakelen.⁶³ De Antwerpse kronieken vermelden een dergelijke gebeurtenis niet, wat aantoont dat de aanval niet plaatsvond.⁶⁴ Ofwel werd die vrijdeld door de informatie van de spion, ofwel was dit plan er nooit geweest. Het kwam immers vaker voor dat spionnen valse informatie verstrekten. Dat kon bewust zijn, als ze optraden als dubbelagent, maar spionnen verkregen zelf soms valse berichtgevingen.

De Schotse spion lichtte Richardot eveneens in over de stand van zaken in verband met de Franse bondgenoten. Dergelijke inlichtingen waren van cruciaal belang voor Spanje. De correspondentie van Albrecht toont namelijk dat Spanje een afkeurende houding bleef innemen tegen de deelname van Engeland en de Verenigde Provinciën aan de vredesgesprekken. De spion wist dat de Engelse staatssecretaris Robert Cecil (1563-1612), graaf van Salisbury, onderhandelde met de Franse koning. Zowel de Engelsen als de Hollanders wilden de vrede breken. Ze benadrukten bij Hendrik IV dat het eervoller was om de plaatsen met kracht en wapens weer in bezit te nemen.⁶⁵ Daarnaast waarschuwde de Schot voor twee Engelsen die zich aanboden om een stad in Frankrijk te veroveren. Zij werkten in opdracht van een zekere Guelpin, een agent van de Engelse koningin Elizabeth I (1533-1603) in Holland. Hij beoogde de zuidelijke Nederlanden schade te berokkenen en Hendrik IV te tonen dat Spanje hem misleidde.⁶⁶

Na de voltooiing van het verdrag van Vervins hielden de diplomaten de clausules geheim zodat spionnen ze niet konden achterhalen. De Engelsen en

⁶³ Brief van Richardot, Tassis en Verreycken aan Albrecht, 29 maart 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 196-197.

⁶⁴ M. ANDRIANUS VAN MEERBEECK VAN ANTWERPEN, *Chroniecke vande gantsche werelt, ende sonderlinghe vande seventhien Nederlanden, Begrypende de Tweedrachten, Oorlogen, Veltlagen, Belegeringen ende Innemingen van landen ende steden, ende alle andere ghedenckweerdighe saken, die geschiedt zijn vanden tijt des Keyzers Caroli V. af. M.D. tot het jaer onses Heeren M.DC.XX. Seer ghetrouwelijck uit verscheiden Acten ende gheloofweerdige Schrijvers vergadert ende beschreven*, Antwerpen, 1620.

⁶⁵ Brief van Richardot, Tassis en Verreycken aan Albrecht, 29 maart 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 197-198.

⁶⁶ Brief van Richardot, Tassis en Verreycken aan Albrecht, 31 maart 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 199-200.

de Hollanders slaagden er inderdaad niet in, maar de ambassadeur van Venetië lukte het wel. In een brief schreef hij:

Enfin quand j'appris que le Grand Ecuyer était sur le point de partir pour Madrid avec les articles du traité, je réussis à en obtenir une copie par l'homme qui portait ses papiers.

Historicus Leopold von Ranke trof deze brief, samen met een kopie van het verdrag van Vervins, aan in de archieven van Venetië. De Venetiaanse ambassadeur vermeldde eveneens hoe hij te werk ging. Hij verdoofde de koerier in zijn hotel in Parijs waarvan ze eerst de eigenaar hadden omgekocht. Vervolgens verwijderde hij de tekst van het verdrag uit een gesloten metalen buis die zich in een tas bevond die met een ketting was vastgemaakt aan de koerier. Na het maken van de kopie plaatste hij het origineel terug opdat Spanje geen vermoedens zou koesteren.⁶⁷

Ook na het verdrag van Vervins behield Spanje spionnen in Frankrijk en omgekeerd. Zo ontdekte de Spaanse ambassadeur Tassis begin 1603 via zijn geheime relaties dat Hendrik IV onderhandelingen had aangeknoopt met Morisken terwijl Spanje hen vervolgde.⁶⁸ Tegelijkertijd beseften staatshoofden en diplomaten dat spionnen vaak onbetrouwbaar waren. Hiervoor waarschuwde Richardot al in Vervins; hij vond het beter om de diensten van deze spionnen af te bouwen.⁶⁹

BESLUIT

De vrede van Vervins vormde een interessante gevalstudie voor de analyse van de diplomatieke cultuur. Het aspect van onderhandelen werd al bestudeerd maar men ging vaak voorbij aan het proces van vergaren en communiceren van inlichtingen. Nochtans vormde dit een belangrijk onderdeel van de diplomatieke missie. De Habsburgse delegatie maakte zo goed als dagelijks gebruik van de postdienst. Het communicatieproces ging echter nog gepaard met een aantal problemen. Bijgevolg hanteerden Richardot, Tassis en Verreycken een aantal hulpmiddelen zoals de aanstelling van persoonlijke koeriers, het verzenden van duplicaten en het toepassen van een codetaal.

Naast communiceren kon het inzamelen van cruciale gegevens een moeizaam proces zijn. Derhalve schakelden de Habsburgse diplomaten een Schotse spion in. De spionagepraktijken bloeiden immers in de tweede helft van de

⁶⁷ J.W. THOMPSON en S.K. PADOVER, *La diplomatie secrète, L'espionnage politique en Europe de 1500 à 1815*, Parijs, 1938, 49-50.

⁶⁸ J. RÜBSAM, *Johann Baptista von Taxis, ein Staatsman und Militär unter Philipp II und Philipp III (1530-1610)*, Freiburg, 1889, 146.

⁶⁹ Brief van Richardot, Tassis en Verreycken aan Albrecht, 31 maart 1598: ARA, *Audiëntie*, nr. 429/1A, transcriptie fol. 199-200.

zestiende eeuw, maar spionage had zowel voor- als nadelen. De Schotse spion verschaftte bruikbare informatie maar tegelijkertijd beseftte Richardot dat spionnen vaak onbetrouwbaar waren. Om echt resultaten te boeken, bleven onderhandelingen met soevereinen noodzakelijk.

Ondanks deze problemen tonen de vredesgesprekken in Vervins de professionalisering van de diplomatieke praktijk. Die evolueerde naar een losstaande praktijk met professionele diplomaten. Toch moet deze gedachte van een moderne diplomatie genuanceerd worden. Het ceremoniële aspect bleef een cruciale rol vervullen in het vredesproces. Ook in Vervins ging veel belang uit naar deze ceremonies. Bijgevolg levert dit een interessante piste op voor verder onderzoek.